

Honderd jaar Rijksmuseum

door J. Stemvers-van Bommel

Introductie door Gea-redacteur Josje Kriest:

In dit artikel van Joke Stemvers (Gea 1978/2) sprak zij haar wens uit voor een museum met een grotere voorlichtingsfunctie dan het oude Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie (RGM). Twintig jaar later werd haar wens verhoord en opende Naturalis - sinds kort Naturalis Biodiversity Center - haar deuren. Het instituut is een samenwerkingsverband tussen de Universiteiten van Leiden, Amsterdam, Wageningen en het Nationaal Historisch Museum. Het is ontstaan uit een samenvoeging van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (RMNH) en het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie (RGM) in 1984. In de eerste jaren was het museum slechts zeer beperkt voor het publiek geopend. In 1986 werd besloten het publiek vrij toegang te geven tot het museum, maar daar was wel een nieuw gebouw voor nodig. Het nieuwe gebouw van Naturalis Biodiversity Center Leiden, ontworpen door Fons Verheijen, werd geopend in april 1998 en bestaat naast het museum zelf met de verschillende tentoonstellingszalen (afb. 1) ook uit verschillende laboratoria, kantoorruimten en een 62 meter hoge toren met daarin een deel van de collectie. De uiteindelijke prijs voor het nieuwbouwproject bedroeg maar liefst 60 miljoen euro, waardoor het een prestigieuze tweede plek inneemt, na het Rijksmuseum Amsterdam, op de ranglijst van de meest dure museumgebouwen van Nederland.

Afb. 1. Het Pesthuis, het huidige entreegebouw van Naturalis. Foto: B. Schuchmann (augustus 2018).

“Het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie, dat sinds 1966 is gevestigd in de mooie zeventiende en achttiende eeuwse gebouwen van het vroegere Heilige Geest- of Arme Wees- en Kinderhuis te Leiden (afb. 2), kan terugzien op een lange geschiedenis. Sedert 1820 reeds kan worden gesproken van een geologische verzameling, toen ondergebracht in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, eveneens te Leiden gevestigd. In 1877 werd prof. dr. K. Martin als eerste Leidse hoogleraar in de geologie benoemd. Aan de nieuwe hoogleraar werd in 1878 het beheer van de geologische en mineralogische verzamelingen opgedragen. Sinds die tijd ziet men een zelfstandige ontwikkeling van het Geologisch Museum. In deze periode hebben de wetenschappelijke medewerkers de verzamelingen van het museum

Afb.2. De poortgevel van het museumgebouw te Leiden, destijds het Heilige Geest- of Arme Wees- en Kinderhuis. Foto: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (1992) via CC BY-SA 4.0.

opgebouwd en vele ervan wetenschappelijk bewerkt. Waardevolle publikaties van hun hand hebben hun weg gevonden naar de geologische bibliotheken over de gehele wereld. Contacten met collega's in binnen- en buitenland, waarbij uitwisseling van feiten en ervaringen centraal stonden, hebben het museum in wetenschappelijk opzicht bekendheid gegeven.

De twee taken, die in het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie de basis vormen van waaruit ontwikkelingen in de geologische wetenschappen worden doorgegeven in tentoonstellingen, wetenschappelijke publikaties, lezingen en dergelijke zijn: verzamelen en wetenschappelijk onderzoeken. Vele van deze activiteiten blijven echter verborgen voor de bezoeker. Wat men aan geologische objecten op de expositie ziet, is slechts een klein deel van het enorme bezit aan verzamelingen”.

Aldus een zelfportret, dat het RGM te Leiden ter gelegenheid van het eeuwfeest heeft getekend. Bij het bereiken van deze mijlpaal is een expositie samengesteld: Honderd jaar Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie - het Huis van Oranje en de Geologie. Deze tentoonstelling duurt tot 28 april 1979 en kan, samen met de permanente expositie, gratis bezichtigd worden van maandag tot en met vrijdag van 10-12 en 2-5, zondags van 2-5. Adres: Hooglandsekerkgracht 17. Afb. 3.

In het kleine bestek van de tentoonstellingszaal wordt een blik gegund in het verleden van het RGM en achter de schermen van de opbouw. Collectiegegevens uit de vorige eeuw, toen alles nog met de hand geschreven werd, de lijdensweg om aan een goede behuizing te komen: foto's en vitrines met gevarieerde inhoud

tillen een tipje van de sluier op, die 100 jaar stenen verzamelen bedekt. Enkele vitrines zijn gewijd aan tastbare resultaten van geologische belangstelling van koninklijke huize. Behalve de edelsteencollectie van koning Willem I heeft het museum ook een groot deel van de geologische amateurverzameling van koningin Wilhelmina in bruikleen. Uit deze collecties en uit overig Oranjebezit is een keus gemaakt voor dit deel van de tentoonstelling.

Bij de inrichting werd bewust niet gezocht naar een "mooie" uitstalling. Wat in de wandeling als museumstuk wordt gekwalificeerd, ligt boven, in de permanente expositie. Deze is voor de duur van de tentoonstelling, dus tot 28 april ook op zondagmiddag geopend (zaterdags blijft het museum gesloten). Deze zondagse openstelling zal vooral de velen die door-de-week overdag bezet zijn deugd doen.

Het RGM in deze tijd

Over de plaats die het RGM in de geologie inneemt zijn enige kanttekeningen te maken. Daar is nu een mooie aanleiding voor.

In de redevoeringen die tijdens de openingsmiddag op 1 november werden uitgesproken kwamen het verleden en de toekomst van het museum ter sprake. In de rede, waarin de oud-waarnemend-direkteur prof. dr. LD. Brongersma de 100 jaren de revue liet passeren, waren drie steeds terugkerende thema's te beluisteren: geen geld - geen ruimte - wel veel, met grote geestdrift verzameld materiaal. Voor zover een buitenstaander het beoordelen kan, is in 1978 deze toestand nog steeds ongewijzigd. Hoe fraai en historisch waardevol het vroegere Arme Wees- en Kinderhuis ook is, als behuizing voor één miljoen stenen en 700 strekkende meter boekenruggen is het wel wat krap. Vergeleken bij de paleiselijke ruimte waarin bijvoorbeeld het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, afdeling geologie, te Brussel gevestigd is, is "Leiden" bepaald stiefmoederlijk bedeed. Mogelijk geeft het feit dat elders de diverse natuurwetenschappen in één gebouw of gebouwencomplex geconcentreerd zijn meer mogelijkheden. Natuurlijk heeft Nederland nog meer geologische collecties dan Leiden alleen: Delft, Haarlem, Amsterdam, Denekamp, om er enkele te noemen, maar om het Rijksmuseum gaat het hier.

Overigens: met de "levende" natuur is het bij ons al niet veel anders dan met de "dode". Het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie aan de Raamsteeg te Leiden, dat volgens de plannen evenals het RGM een nationale functie zou moeten gaan vervullen, is voor het publiek gesloten - op rondleidingen na aanvraag na - wegens het totaal ontbreken van expositieruimte. Het is eigenlijk een pakhuis en rondreizende tentoonstellingen zijn daar de educatieve uitkomst.

Maar nu spreken we vanuit de richting van de belangstellende amateur, en voor hem waren de collecties perse niet verzameld. Oorspronkelijk waren de verzamelingen - en grotendeels zijn ze het nog - studiecollections voor de Leidse universiteit. Beheerders waren van oudsher professoren, toegewijd aan hun zaken, ongetwijfeld, maar weinig gericht naar "het publiek". Hun aanstelling in gespecialiseerde studierichtingen: geologie - biologie, werkte de scheiding en verboddeling van de natuurhistorische collecties hier in de hand.

Afb. 3. Een beeld uit de tentoonstelling. Onderzoeker Lars van den Hoek Ostende van Naturalis met het skelet van *Deinogalerix koenigswaldi*, een Laat-Miocene egelsoort uit Gargano, Italië.
Bron: KNGMG/Naturalis L. van den Hoek Ostende.

Tegenwoordig zijn er, ook wat het RGM betreft, veranderende tendenzen merkbaar: meer gerichtheid naar buiten, buiten de universitaire wereld. Dat zou onder meer tot uiting kunnen komen wat de organisatievorm betreft, als het RGM zou worden losgekoppeld van de universiteit en een zelfstandige status zou krijgen. En dat zou voor ons, belangstellende buitenwereld, wel eens een gunstige ontwikkeling kunnen zijn. In een zakelijke tijd als deze, die bij velen reacties oproept, is er een gevoelsmatige vlucht te bespeuren naar het natuurlijke: van beton naar echte stenen, van asfalt naar kristalgroepen, van mensenmassa's naar andere levensvormen, ook uit oertijden. Behalve deze nostalgie is er ook zeker een honger naar kennis. Vandaar de bloei van natuurwetenschappelijke organisaties. Vandaar ook de hoge verwachtingen die we van musea hebben. Wat zou het prettig zijn, als deze belangstelling wederzijds was. En, zowaar, wat zien we gebeuren: ook binnen de museummuren zelf waait een nieuwe wind. Een nieuwe expositie-aanpak en een modernisering van de tentoonstellingsruimten zijn in volle gang. Sinds enige tijd is er bij het RGM een educatieve dienst, waar met verve de geologie wordt uitgedragen. De positieve beoordelingen van de vele jeugdige luisteraars geven aan dat de inspanning gewaardeerd wordt. Ook volwassenen zouden graag willen profiteren van de new look. Aan het populariseren van de geologie op dat front wordt eveneens - door een kleine kern - gewerkt. Wat GEA betreft is dat duidelijk te merken: zie het openingsartikel van deze Gea-uitgave, waarvan de schrijver een "museumman" is. Bij de strikt wetenschappelijke verhandelingen, die verschijnen in Scripta Geologica (het tijdschrift van het RGM), blijft het dus niet. Zie het lezingenprogramma in o.a. de VU te Amsterdam, waar drie van de sprekers leden van de museumstaf blijken te zijn. Zie ook de Gesteentecollectie, in 5-voud, met slijpplaatjes en documentatie, die door samenwerking van RGM en GEA tot stand kwam. En dat is dan alleen maar wat wij ervan zien. Wanneer het veranderde museumbestel ooit zijn beslag krijgt, zal een van de museumfuncties: het geven van voorlichting, hopelijk nog meer benadrukt kunnen worden. Wij amateurs kunnen daar alleen maar blij om zijn, want enthousiaste geologen, die ook officieel tijd voor ons hebben - als ze er zijn, waar vind je die? Een hartelijke felicitatie bij het passeren van de eeuwstreek is dan ook maar een zwakke afspiegeling van onze beste wensen.